

Zastať sa „siroty a vdovy“

(Karol Moravčík, seminár Kreditu, Bratislava dňa 9. 3. 2015.)

Je KDH v slovenskej spoločnosti vnímané ako strana, ktorej záleží na chudobných? A mala by byť vôbec takou stranou? A kto sú naši chudobní?

Začnem poslednou otázkou. Podľa mojej skúsenosti väčšinu občanov Slovenska tvoria práve chudobní, a to aj v Bratislave. Okrem ľudí, ktorí žijú v tzv. osadách, a okrem nezamestnaných, radím medzi chudobných ľudí dôchodcov, dlhodobo chorých, väčšinu rodín s malými deťmi a mladých ľudí s hypotékami. Tiež väčšinu zamestnaných, z ktorých pracujú mnohí za veľmi nízke mzdy, a ďalší síce za väčšie, ale za cenu dlhodobého odlúčenia od rodiny alebo s minimom voľného času. Medzi chudobných zaraďujem aj malých podnikateľov, ktorí oficiálne patria do tzv. strednej triedy, ale podnikajú za cenu veľkej pracovnej záťaže a v prostredí nízkej vymožitelnosti práva. Širšie medzi chudobných treba zaradiť aj mnohých z tých, ktorí majú existenciu sťaženú rozpadom manželstva, nezhodami v rodine a rôznymi závislosťami. Z politického hľadiska patria medzi chudobných všetci, ktorí síce majú právo voliť, ale čoraz viac cítia, že reálne neovplyvňujú smerovanie spoločnosti.

V Biblii chudobných ľudí zastupujú najmä dve kategórie osôb: vdovy a siroty. V knihe proroka Izaiáša sa títo ľudia spomínajú hneď v 1. kapitole. Text prvej časti knihy bol napísaný okolo r. 730 pred Kr. Prorok v tej dávnej dobe vyčítal veriacim židom pokrytectvo a kritizoval náboženské rituály a sviatky, ak neboli sprevádzané úsilím o spravodlivosť a milosrdenstvo. V tejto súvislosti píše: „Sirote pomôžte k právu, zastaňte sa vdovy na súde!“ (Iz 1,17) Sirota nemala rodičov, nemal sa jej kto zastať. Vdova nemala manžela, nemal ju kto ochrániť pred svojvôľou mocných. Dnes k ľuďom, ktorí nemajú zastania, patria všetci tí, ktorí sa nachádzajú v závislom postavení, lebo nie sú ekonomicky a politicky dostatočne silní.

Zaiste, na rozdiel od viacerých (najmä mimoeurópskych) krajín žijeme v spoločnosti, ktorej chod je ako-tak upravovaný zákonmi, dôležitejšie je však všimnúť si, že žijeme najmä v spoločnosti, ktorá prijala filozofiu, že priveľká sociálna ochrana občana je ekonomicky nevýhodná. Zastať sa „siroty a vdovy“ inak ako občasným charitatívnym príspevkom sa pokladá za ekonomicky neefektívne. Keď Biblia hovorí o práve, ku ktorému treba pomôcť sirote a vdove, však nemyslí na charitu. Ide o zastanie sa človeka, ktorý je príliš slabý na to, aby sa dostal z okraja spoločnosti vlastnými silami. Výzva Biblie tak smeruje k vyrovnaniu príležitostí a podeleniu sa o moc.

Keď prejdeme od Biblie k súčasnej realite, situácia je ešte dramatickejšia. Pápež František často hovorí, že dnešní chudobní nie sú len vykorisťovaní, ale dáva sa im najavo, že sú zbytoční, ba zavádzajú ako odpad. Svet prírody a ľudí, ak sa hodnotí z hľadiska ekonomickej efektivity, možno deliť na zdroje a záťaže. Záťaže, ktoré bránia produktivite, treba odstraňovať. V súčasnosti sa však za tieto záťaže až tak nepokladajú sebecké politicko-ekonomické záujmy, ale práve opatrenia na ochranu prírody či sociálne opatrenia na ochranu zamestnancov, rodín s deťmi a dôchodcov. Pri takomto prístupe je potenciál ľudí a prírody nahliadaný ako zdroj na vytázenie, ale prirodzené nároky ľudí a prírody sa pokladajú za záťaž, ktorej sa treba všemožným spôsobom vyhnúť.

Otázka na KDH: Mala by byť stranou, ktorá sa zastáva chudobných? Ak sa chce KDH viazať na kresťanstvo, ťažko nájdeme výraznejší znak kresťanskosti ako starosť o chudobných. Biblia hovorí jasne. Problém je v tom, ako starosť o chudobných chápať a realizovať. Niektorí si myslí, že mnohí ľudia si za svoju chudobu môžu predovšetkým sami. Takúto zjednodušenú predstavu vyčítali ľuďom už proroci pred Kristom. Známy neoliberalný model, ktorý hlása, že čím menej sociálnych ochranných opatrení, tým efektívnejšie hospodárstvo, a vraj aj väčšie

bohatstvo pre všetkých, má v pozadí tiež náboženskú predstavu – o predurčení a vyvolení. Málokto si uvedomuje, že túto predstavu oživil Ján Kalvín a jeho nasledovníci, ktorí ovplyvnili spoločnosť najmä v Nizozemsku, vo Veľkej Británii a neskôr v USA. Prísni na seba, ale nesúcitní k iným vytvorili model ekonomiky, v ktorej je Boh vraj na strane bohatých a zdravých. Krajiny zasiahnuté evanjelickou verziou reformácie boli milosrdnejšie. Ekonomicky napredovali zvlášť preto, že menej chránili privilégia starých elit a podporovali iniciatívy „zdola“.

Stredoveký katolicizmus neobhajoval ekonomickú rovnosť, ale rovnosť ľudí pred Bohom, ktorá predchádza tej ekonomickej. Dôsledkom bol prístup síce nie vždy láskavý, ale predsa len integrujúci. Napr. proti rovnosti príležitosti pre chudobných a domorodcov v kolóniách neboli klasickí konzervatívci, ale najmä novovekí liberálni podnikatelia. V Afrike, Južnej Amerike a Ázii sa s týmito ľuďmi dostávali predstavitelia katolíckej cirkvi do opakovaných konfliktov. V novšej histórii len v Južnej Amerike zahynulo množstvo aktívnych kresťanov, vrátane biskupov a kňazov, ktorí sa oproti svojvôli mocných zastávali chudobných. V našich postkomunistických krajinách sme boli sústredení na vlastné biedy a po páde komunistickej totality sme sa nedokázali dostatočne zorientovať uprostred zmien, ktoré sa udiali vo svete. Priľahko sme uverili, že svet je čierno-biely, a nechceli sme vidieť, že nám hrozí návrat do štádia surového kapitalizmu, na ktorý tak násilne a pomýlene reagovali ideológovia a aktéri komunizmu.

V exhortácii *Evangelii gaudium* (EG) pápež adresuje neoliberalizmu niekoľkonásobné nie: Nie ekonómii vylúčenia; nie novej idolatrii peňazí; nie peniazom, ktoré panujú namiesto toho, aby slúžili; nie nerovnosti, ktorá plodí násilie. O súčasnosti hovorí ako o dobe, v ktorej zabíja „ekonómia vylúčenia a nerovnosti“ a ľudská bytosť je považovaná za predmet konzumu, ktorý možno použiť a zahodiť. Pápež jednoznačne odmieta ekonomické teórie absolútnej autonómie trhov a finančných špekulácií, ako aj názor, že „bohatnutie bohatých je predpokladom blahobytu chudobných“. Podľa pápeža je súčasný systém nespravodlivý už pri koreni, a to preto, že vytvára nerovnosť a vylučuje ľudí zo spoločnosti. František pritom výslovne upozorňuje, že jeho text (EG) nie je sociálny dokument a že cirkev si nenamýšľa, že má monopol na riešenie sociálnych problémov. Pripomína však základne stanoviská viery, ako aj dejinnú skutočnosť, že na počiatku kresťanstva sa kresťania jasne oddelili od individualistického a hedonistického životného štýlu pohanov. Kresťania majú tvoriť politiku, ktorej pôjde o spoločné dobro.

František vo svojej kritike súčasného kapitalizmu nie je napriek občasnému zdaniu mimo pozícií svojich predchodcov. Jeho návrat k II. vatikánskemu koncilu znamená návrat aj k slúžiacej a chudobnej cirkvi, ktorá sa učí Krista objavovať v chudobných. O to sa usilovali mnohí biskupi už počas koncilu a výrazne to podporoval pápež Pavol VI. Pápež František nadväzuje zvlášť na biskupov a kňazov Latinskej Ameriky, ktorí žili medzi chudobnými a mnohí z nich boli v ostatných desaťročiach zabíjajúci pre svoju angažovanosť.

Zaujímavý je názor Michala Luczewskeho, sociológa z Varšavskej univerzity, ktorý je odborníkom na sociálnu náuku pápeža Jána Pavla II. Podľa jeho mienky mylný obraz Jána Pavla II. ako obrancu kapitalizmu šíril v našich krajinách americký ekonóm a teológ Michael Novak. Tento stúpenec neokonzervativizmu a diplomat v službách USA vykladal encykliku *Centesimus annus* z roku 1991 ako podporu kapitalizmu, hoci ten je v texte encykliky najmä kritizovaný. Ján Pavol II. v tejto encyklike dôrazne varoval pred „radikálnou kapitalistickou ideológiou“, ktorá odmieta vidieť konkrétne problémy a „ponecháva ich riešenie voľnému prúdeniu trhových síl“. Poľský sociológ tiež kriticky píše, že po r. 1990 katolíci i socialisti v postkomunistických krajinách stratili zo zreteľa náboženské, morálne, ba aj politické pohľady a zostala im len ekonómia. Podľa jeho názoru kapitalistické zriadenie po roku 1989

rozbilo našu solidaritu a presadilo individualizmus a egoizmus. Bola to nielen sociálna tragédia, ale podľa Jána Pavla II. bol to jednoducho hriech.

Napokon ide o to, či chceme budovať spoločnosť, ktorá bude solidárna. Pápež František chce solidárnu cirkev. Preto v španielčine používa pre ľud pojem *pueblo* (ľud ako spoločenstvo) a nie *gente* (masa, dav), aby vyjadril, že mu ide o spoločenstvo ľudí sebavedomých, solidárne bojujúcich za spoločné ciele. V západnej Európe je medzi kresťanmi veľa aktivistov, ktorí sa angažujú za chudobných, za rovnosť medzi ľuďmi a ochranu prírody. Na Slovensku sa ako politicko-náboženský aktivisti prezentujú skôr ľudia s fundamentalistickým zmýšľaním, ktorí sa viac ako zápasu za sociálnu spravodlivosť venujú témam ľudskej intimity, čo prirodzene naráža na odpor. (Podivné spojenectvo konzervatívco v súkromnej morálke, tvrdých obhajcov neoliberalného kapitalizmu a jastrabov v zahraničnej politike jestvuje zvlášť v USA.)

Od KDH časť slovenskej spoločnosti očakávala, že v sociálnych a ekonomických otázkach príde s alternatívou nielen k bývalému socializmu, ale aj k aktuálnemu neoliberalizmu. Aj z čisto pragmatického hľadiska by sociálnejšia (solidárnejšia) politika nemusela byť voličsky neefektívna. Na takú politiku napokon čaká najväčšia skupina voličov. Zatiaľ sa každá sociálnejšia politika na Slovensku však nálepkovala ako populizmus. Ponúkne niekto solidárnu a sociálne vnímavú politiku, ktorá nebude populistická?